

آنچه از عمل دیگران به میت می رسد

۱. میت در چند صورت از اعمال نیک دیگران بهره مند می شود که عبارتند از:

الف- دعای مسلمان در حق میت بشرط اینکه، شرایط قبولیت دعا فراهم شود. خداوند می فرماید:

[وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا

رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ] الحشر: 10

ترجمه: آنان که بعداً می آیند و می گویند: پروردگارا ما را و برادران دینی ما را که پیش از ما با ایمان رفته اند، مورد مغفرت قرار بده و در دل‌های ما هیچ نوع کدورتی نسبت به مومنین راه نده، پروردگارا تو رؤف و مهربانی.

روایات زیادی نیز، در این خصوص آمده است که در مباحث گذشته بیان گردید و بعضی دیگر در آینده و در مباحث زیارت قبور و دعای رسول الله صلی الله علیه و سلم برای آنان خواهد آمد. از جمله آنها، این حدیث می باشد. که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمود:

ترجمه: دعای مسلمان در حق برادر مسلمان خویش و در غیاب او، یقیناً قبول می شود. فرشته ای نزد او حضور دارد، هرگاه در حق برادر مسلمانش دعای خیر می کند، آن فرشته می گوید: امین (خداوندا استجابت کن) و در حق خودت نیز این دعا قبول شود. (مسلم 82-87/8) ابوداود (240/1) و احمد.

نماز جنازه خود، بهترین دلیل برای این مدعا است. زیرا غالب نماز جنازه، دعاء و استغفار برای میت است.

ب- قضا آوردن روزه های نذری توسط ولی میت:

در این باره چند حدیث وجود دارد، از جمله:

الف) «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيَهُ» (بخاری

(۱۵۶/۴)، مسلم، ابوداود، بیهقی، طحاوی و احمد).

هر کس در حالی بمیرد که روزه هایی بر ذمه اش باشد، ولی او بجایش روزه بگیرد.

ب) ابن عباس می گوید: زنی سوار کشتی شد و نذر کرد که اگر خداوند او را نجات دهد، یک ماه روزه بگیرد. خداوند او را نجات داد و روزه نگرفت تا این که فوت کرد. یکی از نزدیکانش (دختر یا خواهرش) نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و جریان را به اطلاع رسول الله صلی الله علیه و سلم رساند. آنحضرت فرمود: اگر او مقروض بود آیا قرض هایش را پرداختی؟ گفت بلی. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: قرض و بدهی خداوند شایسته تر است که پرداخت شود. برو و از جانب مادرت روزه بگیر. (ابوداود (۸۱/۲)، نسائی، بیهقی و احمد).

«أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اسْتَفْتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا نَذْرٌ فَقَالَ أَقْضِهِ

عَنْهَا».

(سعد بن عباده از رسول الله صلی الله علیه و سلم پرسید: مادرم در حالی فوت کرد که نذری بر ذمه اش بود؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: تو نذر او را بجای آور).

این احادیث به صراحت بیانگر روزه گرفتن ولی میت بجای او در روزه های نذری می باشد. و حدیث اول بخاطر مطلق بودن شامل روزه های فرض نیز می شود. چنانکه شافعی و ابن حزم بدلیل عام قرار دادن احادیث فوق، روزه فرض را نیز مشمول همین حکم دانسته اند. اما ابو داود می گوید: از امام احمد شنیدم که می گفت: بجای میت روزه نگیرید، مگر اینکه روزه نذری باشد.

و پیروانش حدیث نخست عایشه رضی الله عنها را که مطلق بود، حمل بر روزه نذر کرده اند. بدلیل روایتی که از عمره نقل شده که از عایشه در مورد روزه گرفتن بجای مادرش که مرده بود و بر ذمه اش روزه هایی از رمضان مانده بود، پرسید. عایشه گفت: روزه نگیر بلکه بجای هر روز، نصف صاع گندم صدقه کن. (طحاوی و ابن حزم)

همچنین روایت دیگری از ابن عباس رضی الله عنه روایت شده که گفته است: اگر کسی بخاطر بیماری نتوانست ماه رمضان را روزه بگیرد و در همان حال مرد، وارثانش بجای هر روز، مسکینی را خوراک بدهند و اگر روزه نذری بر ذمه اش بود، بجای او روزه بگیرند. (ابوداود با سند صحیح و بشرط شیخین).

آنچه ام المومنین عائشه و ابن عباس رضی الله عنه بدان فتوا داده اند و امام احمد نیز معتقد بوده است صحیح به نظر می رسد. زیرا راوی حدیث، بهتر به محتوا و مصداق آن آگاهی دارد.

ابن قیم در اعلام الموقعین بعد از بیان حدیث فوق و تصحیح آن می گوید: برخی محتوای این حدیث را کلی دانسته و روزه فرضی و نذری را شامل قرار داده اند. اما گروهی هیچکدام را قبول ندارند. و برخی قائل به تفصیل هستند. می گویند: ولی می تواند قضای روزه های نذر را بجا آورد، نه روزه های فرض را. و این سخن ابن عباس و پیروان او است. و همین رای، صائب به نظر می رسد. زیرا همانگونه که کسی نمی تواند بجای کسی دیگر نماز بخواند و مسلمان شود، نمی تواند که بجای او روزه بگیرد. البته روزه نذری مانند وامی است که کسی دیگر می تواند آنرا بجا آورد. همانطور که می تواند وام او را پرداخت نماید. بر این اساس است که توبه کسی دیگر بجای دیگری و اسلام و نماز خواندن دیگری بجای کسی دیگر پذیرفته نیست.

ج- پرداخت بدهی میت، توسط ولی یا غیر ولی: در این خصوص احادیث زیادی آمده است

د- در قبال اعمال نیک و شایسته ای که فرزند صالح میت، انجام می دهد به پدر و مادر او نیز، به همان اندازه اجر می رسد. بدون اینکه از اجر فرزند چیزی کاسته شود. زیرا فرزند از جمله کسب و اعمال والدین است. خداوند می فرماید:

[وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى] سوره نجم : 32

(برای انسان نیست، جز آنچه خود تلاش نموده باشد).

و رسول الله صلی الله علیه و سلم می فرماید:

«إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَإِنْ وَكَدَهُ مِنْ كَسْبِهِ» (ابوداود، نسائی، ترمذی، دارمی، ابن ماجه،

حاکم، طیالسی و احمد).

(بهترین و پاک ترین روزی، آن است که انسان از دسترنج خود بخورد و فرزند انسان از جمله کسب و عمل او بحساب می آید).

احادیث بخصوصی در مورد انتفاع پدر از اعمال نیک فرزند از قبیل صدقه، روزه، آزاد نمودن برده و غیره وارد شده است

که مفهوم آیه و احادیث فوق را تایید می نمایند. از جمله:

الف- عایشه رضی الله عنها روایت می کند که مردی نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: مادرم بصورت

ناگهانی فوت کرد و فرصت وصیت را نیافت، گمان می کنم اگر فرصت می داشت، وصیت به صدقه می کرد. اکنون اگر من از

جانب او صدقه کنم، به او و همچنین به من اجر می رسد؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: آری، برو و از جانب مادرت

صدقه کن. (بخاری (3/198-5/399-400) مسلم (3/81-5/73)، مالک در «الموطا»، ابو داود، نسائی،

ابن ماجه، بیهقی و احمد).

ب- عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت می کند که مادر سعد بن عبادہ فوت کرد در حالی که سعد در مسافرت بود. (وقتی آمد) گفت: ای پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم! مادرم فوت کرده و من حضور نداشته ام. اگر از جانب او صدقه کنم به او نفعی خواهد رسید؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: بلی. سعد گفت: ای پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم تو گواه باش که من باغ پر میوه ام را برای مادرم صدقه کردم. (بخاری، ابو داود، نسائی، ترمذی، بیهقی و احمد).

ج- ابوهریره رضی الله عنه روایت می کند که: شخصی از رسول الله صلی الله علیه و سلم پرسید، پدرم که ثروت زیادی داشته فوت کرده در حالی که وصیتی نکرده است، آیا اگر من از جانب او صدقه کنم، کفاره گناهان او خواهد شد؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: آری. (مسلم - نسائی - ابن ماجه و احمد)

د- عبدالله بن عمرو روایت می کند که: عاص بن وائل سهمی، وصیت کرد که یکصد برده از طرف او آزاد شود. پسرش، هشام پنجاه برده آزاد کرد، پسر دیگرش، عمرو، می خواست پنجاه برده دیگر را آزاد کند اما گفت: باید در این باره از رسول الله صلی الله علیه و سلم سوال کنم. نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: پدرم وصیت کرده که یکصد برده از طرف او آزاد شود. برادرم، هشام پنجاه برده آزاد کرده و پنجاه برده دیگر مانده است. می توانم پنجاه برده باقیمانده را از طرف او آزاد کنم؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: اگر پدرت مسلمان بوده است ثواب آزادی برده یا حج یا صدقه شما به او خواهد رسید. در روایتی دیگر آمده است: اگر او به یگانگی خدا ایمان داشته، روزه و صدقه ی تو برای او سودمند خواهد بود. (

ابوداود کتاب وصایا، بیهقی و احمد با سند حسن.)
شوکانی در نیل اوطار می گوید: این احادیث بیانگر آن است که ثواب صدقه دادن فرزند برای پدر و مادر خود، به آنها می رسد. اگر چه وصیت نکرده باشند. زیرا فرزند انسان جزو کسب و حاصل تلاش او است. بنابراین، نیازی به تخصیص آیه: «و ان لیس للانسان الا ما سعی» نیست. و اما ثواب صدقه غیر فرزند، آنطور که از لحن آیات قرآن فهمیده می شود به کسی نمی رسد. بنده می گویم: این سخن شوکانی، حق و حقیقت است و آنطور که از آیات قرآن فهمیده می شود، فقط ثواب صدقه فرزند، به پدر و مادرش می رسد. چون او حاصل تلاش آنها است نه ثواب صدقه دیگران.

اما نووی می گوید: «اجماع بر این است که صدقه دادن به جای میت، مورد قبول واقع شده و پاداش آن به او می رسد».

ولی من (آلبانی) این اجماع را به دو دلیل قبول ندارم:

۱- اجماع به معنای واقعی آن در هیچ مساله ای جز مسائل ضروری دین، اتفاق نیفتاده است. چنانکه ابن حزم، شوکانی و امام احمد نیز همین را گفته اند.

۲- بنده اکثر مسائلی را که برخی مدعی اجماع در آن شده اند با دقت بررسی نموده، دیده ام که اکثریت با اجماع مورد ادعا مخالفت کرده اند. بعنوان مثال: نووی مدعی اجماع علما بر این مسئله شده که نماز جنازه در اوقات مکروه اشکالی ندارد. در حالی که اکثریت قاطع، بر خلاف این اجماع است.

عده ای هم دیگران را بر پدر و مادر قیاس نموده و گفته اند: می توان از جانب آنان عباداتی انجام داد.

در پاسخ باید گفت که این قیاس به چند دلیل باطل است:

۱- مخالفت با لحن کلی بسیاری از آیات قرآن است. چنانکه قرآن می فرماید: «و من تزکی فانما یتزکی لنفسه» یعنی هر کس عمل تزکیه آمیزی انجام دهد خود را تزکیه می نماید. و پدر و مادر هم با تربیت صحیح فرزند خود گامی در جهت تزکیه خود برداشته اند. بنابراین، شریک عبادت فرزند خود هستند. اما دیگران از چنین مزیتی برخوردار نیستند.

۲- فرزند حاصل تلاش پدر و مادر است و قرآن می گوید: «کل نفس بماکسبت رهینه» همچنین می گوید: «لها ما کسبت و علیها ما اکتسبت» یعنی انسان از کسب و تلاش خود بهرمنده می شود. چنانکه حافظ ابن کثیر در تفسیر این آیه: «و ان لیس للانسان الا ما سعی» می نویسد: یعنی همانطور که بخاطر گناه دیگران مؤاخذه نمی شود، پاداش کار نیک دیگران نیز به او نمی رسد. و بر اساس همین آیه امام شافعی و پیروانش می گویند: ثواب قرائت قرآن دیگران به مردگان نمی رسد. چرا که رسول الله صلی الله علیه و سلم و یارانش این عمل را انجام ندادند و کسی را بر آن تشویق نمودند و اگر در این امر مزیت و خیری وجود می داشت، یقیناً آنها قبل از ما به آن می رسیدند. و ناگفته پیداست که در مسائل عبادی باید به مواردی که ثابت است بسنده نمود، نه اینکه بر اساس قیاس و رای خود، نوع جدیدی احداث کرد.»

عزین عبدالسلام در «فتاوی» می گوید: اگر کسی عبادتی انجام دهد برای اینکه ثواب آن به کسی دیگر از مردگان و زندگان برسد، نمی رسد. زیرا خداوند می فرماید: «و ان لیس للانسان الا ما سعی» مگر مواردی که در شریعت استثناء شده اند. مانند صدقه دادن، روزه گرفتن و حج گزاردن بجای میت.

۳- اگر این قیاس درست بود، پس باید به اقتضای آن سلف این امت عمل می کردند که خیلی بیشتر از ما شیفته چنین اعمالی بودند. چنانکه شیخ الاسلام ابن تیمیه می گوید: گذشتگان نیک عادت نداشتند که نماز و روزه و حج نفلی بجای آورند و یا قرآن بخوانند و ثواب آنرا به اموات مسلمین بخشند. بنابراین ما نیز موظف هستیم که از روش گذشتگان پیروی نمائیم. زیرا یقیناً روش آنان بهتر و کاملتر بوده است. (اختیارات علمیه)

باید دانست که رفتار خوب و بد انسان از عقیده و باور او سرچشمه می گیرد. و اگر انسان معتقد باشد که پس از مرگ او روزانه نماز و نوافل و صدقات بی حد و مرزی از جانب مسلمانان سرازیر پرونده اش می شود، به نوعی اعتماد کاذب دست می یابد و در انجام عبادات تساهل می ورزد. همانطور که در مسائل مادی وقتی کسی متوجه بشود که از طریقی تامین می شود، دست از کار و کوشش برداشته و بر دیگران تکیه می نماید.

حتی بسیاری از سرمایه داران به امید اینکه دیگران بعد از مرگ آنها بجای آنان حج خواهند گزارد، از انجام فریضه حج تساهل می ورزند. و خطرناک تر از این فتوای برخی مبنی بر اسقاط نماز از ذمه میت توسط صدقه است که این فتوا موجب سهل انگاری برخی از نادانان در امر خواندن نمازهای فرض می شود. و این اعتماد، آثار سوء و پیامدهای نامطلوبی در جامعه بجای می گزارد. بنابراین باید در امور عبادی پایبند نصوص شرعی بوده، از بکارگیری رای و قیاس جداً پرهیز کرد.

و شاید به همین خاطر گذشتگان امت بیش از ما در انجام اعمال نیک و عبادات می کوشیدند و بعدیها بخاطر اعتماد بر اعمال دیگران به تدریج راه تساهل و تنبلی را در پیش گرفتند.

د. همچنین آثار نیک و صدقه جاریه‌ای که انسان از خود بر جای گذاشته باشد بعد از مرگ به او می‌رسد. چنانکه خداوند

می‌فرماید:

[وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ] یس: 12 . (چیزهایی را که در دنیا پیشاپیش فرستاده اند و کارهایی که کرده اند و همچنین چیزهایی که در آن بر جای نهاده اند را می‌نویسیم .
در این خصوص چند حدیث بشرح زیر وارد شده است:

اول) ابوهریره رضی الله عنه روایت می‌کند، که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: هرگاه انسان بمیرد پرونده عمل اش بسته می‌شود، بجز از سه جهت:

- 1- صدقه جاریه: (صدقه ای که نفع آن مداوم و طولانی باشد و مردم بعد از مردن صاحب صدقه ، از آن بهره مند شوند. مانند: ساختن مدرسه، راه، پل ، بیمارستان و ...)
- 2- علم و اثری از خود بر جای گذاشته باشد (که برای مردم نفع داشته باشد، مانند : نوشتن کتاب، ترجمه، تالیف، تعلیم قرآن و علوم دینی و...)
- 3- فرزند نیک و صالح که برای والدین خود دعای خیر کند. مسلم ، بخاری، نسائی

قید صالح آورده شد، بخاطر اینکه فرزند غیر صالح نمی‌تواند به والدین خود نفعی برساند و اینکه فرمود: یدعوله (برایش دعا بکند) بخاطر تشویق فرزند به دعا نمودن در حق والدین است وگرنه پدر و مادر از هر عمل نیک و عبادت فرزندشان سهمی می‌برند.

دوم) حضرت قتاده رضی الله عنه روایت می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمود:

«خَيْرُ مَا يُخَلِّفُ الرَّجُلُ مِنْ بَعْدِهِ ثَلَاثٌ وَكَذَّ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ وَصَدَقَةٌ تَجْرِي يَبْلُغُهُ أَجْرُهَا وَعِلْمٌ يَعْمَلُ بِهِ مِنْ بَعْدِهِ» . (ابن

ماجه، طبرانی در «معجم الصغير» ، منذری در «الترغيب» ابن جمان و ابن عبدالبر.)
ترجمه: بهترین چیزی که پس از مرگ برای انسان مفید و کارآمد خواهد بود، عبارت است از : 1- فرزند صالحی که برای پدر و مادر دعاء کند. 2- صدقه ای که نفعش مستدام باشد. 3- علمی که بعد از مردن صاحب علم، دیگران از آن بهره مند شوند.

سوم) ابوهریره رضی الله عنه روایت می‌کند که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود:

«إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَتَشْرَهُ وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ وَمُصْحَفًا وَرَثَةً أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ أَوْ» . ابن ماجه

با سند صحیح

ترجمه: اعمالی که بعد از مرگ نیز ثوابشان ادامه می‌یابد، عبارت اند از: علمی که آن را به دیگران آموخته و منتشر کرده است. فرزند صالحی که تربیت کرده و بر جای گذاشته است. قرآنی که تعلیم داده و دیگران آن را از او به ارث برده اند، مسجد و یا مسافرخانه ای که ساخته است. نهر آبی که آن را حفر کرده و صدقه ای که آن را در زندگی و در حال صحت از مال خود داده است.

چهارم) در حدیثی طولانی که از جریر بن عبدالله نقل شده، در بخشی از آن آمده است که رسول الله صلی الله علیه و سلم

فرمود: هر کس در اسلام عمل درست و مفید و سنت حسنه ای را رواج دهد، مادامی که دیگران بدان عمل کنند، به او اجر و ثواب می‌رسد بدون اینکه از اجر و ثواب آنها کم شود و هر کس شیوه و عمل غلط و ناصحیحی را بنا نهد، مادامی که دیگران بدان عمل کنند، او نیز در گناه با آنان شریک است. بدون اینکه از گناه آنان چیزی کاسته شود. آنگاه رسول الله صلی الله علیه و سلم این آیه را تلاوت فرمود:

اهل سنت بر این باور هستند که حسن و قبح دو امر شرعی می‌باشند. بنابراین وقتی در مورد مساله ای گفته شود که این بدعت

حسنة است و برای حسن بودن آن از کتاب خدا و سنت پیامبر دلیلی ارائه گردد، دیگر جای اعتراض باقی نمی‌ماند و مراد از

بدعت در چنین مواردی فقط همان جنبه لغوی آن است. همانطور که عمر بن خطاب رضی الله عنه بعد از برپائی جماعت تراویح ،

فرمود: «نعمت البدعة هذه» (چه خوب بدعتی است) در حالی که رسول الله صلی الله علیه و سلم قبل از ایشان تراویح را با جماعت خوانده بود. همچنین است سیئه که اگر سنت سیئه بودن آن از دلیل شرعی ثابت باشد، سیئه است.

[نَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَرَهُمْ]

[telegram.me/ahkamjanayezqeshm](https://t.me/ahkamjanayezqeshm)